

nije značajnije prenijelo izvan europskog kontinenta. Hrvatska pak socijalna misao, prema autoru, može služiti kao pokazatelj bliskosti hrvatskog identiteta s europskim, te nam ponuditi bogato vrelo iz kojeg valja birati najbolje ideje pomoću kojih se može izgraditi bolje i uspješnije društvo.

Zbornik *Hrvatska – kako sada dalje* još je jedan u nizu vrijednih doprinosa hrvatskoj javnoj raspravi o smjeru razvoja i potrebama daljnjih reformskih napora te će dobro doći svima onima koji promišljaju načine završetka tranzicijskog puta Hrvatske koji bi trebao kulminirati članstvom u Europskoj uniji. Prilozi vrsnih znanstvenika i stručnjaka objavljeni u ovome zborniku pokazuju da još mnogo toga leži pred nama, ako budućim generacijama želimo ostaviti neku drugu, bolju i napredniju Hrvatsku. Vjerujemo da inzistiranje na tome neće jenjati ni u budućnosti te da će Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, zajedno s Pravnim fakultetu u Zagrebu, ali i s drugim hrvatskim institucijama, i dalje djelovati na promicanju dijaloga o ključnim pitanjima koja se nalaze (ili koja će se naći) pred hrvatskim društvom.

Dario Čepo

doi: 10.3935/rsp.v16i2.836

OSTARJETI NA OTOKU: KVALITETA ŽIVOTA STARIJEGA STANOVNIŠTVA HRVATSKIH OTOKA

Sonja Podgorelec

Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2008. (monografija), 306 str.

Radi se o knjizi koja je nastala kao rezultat 10-godišnjeg istraživanja kvalite-

te života na hrvatskim otocima Instituta za migracije i narodnosti. Knjiga objedinjuje podatke dobivene iz različitih izvora: 1) podatke dijelom objavljenje u doktorskoj disertaciji autorice, 2) podatke iz opsežnog biografskog istraživanja na otocima Cres, Krk i Drvenik, 3) podatke o infrastrukturnim i socijalnim procjenama na hrvatskim otocima posljednjih godina, 4) dio opsežnih anketnih rezultata s otoka Ugljana, Dugog otoka i Iža Instituta za migracije i narodnosti. Upravo ovaj triangulacijski pristup u izučavanju kvalitete života starijeg stanovništva na hrvatskim otocima daje posebnu vrijednost ovoj knjizi. Isprepliće se rasprava i prezentiranje rezultata dobivenih kvantitativnim i kvalitativnim pristupom te zaključivanje o kvaliteti života i blagostanju starijih osoba na hrvatskim otocima na osnovi objektivnih pokazatelja (podaci službene statistike, izvješća liječničkih timova i sl.) i subjektivnih pokazatelja (pitanja o zadovoljstvu životom općenito i/ili posebnim aspektima ispitanikova života, npr. uvjetima stanovanja). Rezultati su u knjizi dodatno ilustrirani »logički, tematski i kronološki« uređenim životnim pričama sugovornika iz biografskog istraživanja poredanih tako da prate slijed prezentacije rezultata provedenog anketnog istraživanja. Dodatno bogatstvo ove knjige su i živopisne slike i fotografije otočne svakodnevnice, njihovih stanovnika, naselja, prirodnih ljepota i gospodarskih objekata, dočaravajući tako čitatelju život na hrvatskim otocima.

U uvodnom dijelu autorica nas upoznaje sa strukturom knjige, a zatim ukratko istraživački koncept kvalitete života starijeg stanovništva na hrvatskim otocima stavlja u kontekst aktualne situacije na hrvatskim otocima, pristupa starosti u suvremenom društvu, suvremenih metodoloških trendova te u kontekst istraživačke i praktične važnosti samog koncepta.

Sama knjiga je podijeljena u 5 poglavlja. U prvom i drugom poglavlju autorica

teoretski problematizira i objašnjava neke važne aspekte starenja i pojma kvalitete života te temeljne metodološke pristupe u istraživanju starije populacije kao i same kvalitete života starijih ljudi. Tako se u poglavlju »Starenje i starost na prijelazu u treće tisućljeće« približe možemo upoznati sa suvremenim sociološkim i socijalno-gerontološkim pristupima starenju i starosti koji su posljednjih 20-ak godina prisutni, posebno kada je u pitanju odnos prema stanovništvu u starijoj dobi. Autorica se osvrće na razvoj kritičke gerontologije, pojmove rekonstrukcije starosti u suvremenom pristupu starijoj dobi s osvrtom na stanje u Hrvatskoj, obilježja i promjene u prirodi umirovljenja, pa tako i promjene u modelima skrbi za starije osobe u modernom društvu. Poseban značaj autorica pridaje gledanju na starost kao na »prirodan tijek života« i »starim ljudima koji se bave kreativnim, produktivnim stvarima« objašnjavajući koncept produktivnog ili vitalnog starenja. Drugo poglavlje »Kvaliteta života« sadrži koristan pregled uporabe, shvaćanja i pristupa u istraživanjima kvalitete života. U sklopu tog poglavlja autorica daje i vrlo kratak pregled definiranja kvalitete života u radovima hrvatskih autora, uglavnom sociološkim istraživanjima. Vrijedan teorijski dio ovog poglavlja, barem sa socijalno-gerontološkog viđenja, predstavlja dio teoretskog definiranja kvalitete života starih ljudi gdje autorica posebnu važnost pridaje konceptualnom modelu kvalitete života autorice Beverly Hughes, iz 90-ih godina 20. stoljeća.

Najopsežniji dio ove knjige odnosi se na prezentiranje rezultata istraživanja kvalitete života starijih ljudi na otocima u trećem poglavlju. U objašnjavanju metodologije istraživanja, objašnjavanje biografske metode i životne priče dobiva zasebno mjesto, što daje važan uvid u mogućnosti koje kvalitativan pristup ima u istraživanjima starijeg stanovništva. Prije objašnjenja odabranog uzorka anketnog istraživanja

napravljenog 2001. na tri otoka zadarskog arhipelaga autorica preko izvora DZS-a Republike Hrvatske i Popisa stanovništva iz 1991. i 2001. daje demografski prikaz starenja na hrvatskim otocima: pokazatelje dobne i dobno-spolne strukture te dobne ovisnosti otočnog stanovništva. U prikazu rezultata istraživanja autorica započinje prikazom 1) socioekonomskog statusa (zanimanja, obrazovanja i materijalnog stanja – prihoda i stambenih uvjeta) starijeg stanovništva na uključenim otocima, te nastavlja analizom ostalih aspekata života starijeg stanovništva na otocima, 2) društvena integracija i međugeneracijski odnosi, 3) slobodno vrijeme starih otočana ili način odmora, 4) povezanost otoka s kopnom, 5) migracija i starenje otočnog stanovništva, 6) zdravstvena zaštita i formalna skrb. Na kraju, prikaz rezultata anketnog istraživanja završava dijelom o 7) zadovoljstvu životom na otocima općenito, kao i o zadovoljstvu vlastitim životom. Kao što je već spomenuto, prikazivanje rezultata anketnog istraživanja prate prikazi životnih priča koje dodatno ilustriraju prezentirane rezultate. Priče uglavnom imaju slijedeću kronološku i tematsku strukturu: a) djetinjstvo i roditeljska obitelj, mladost i radni vijek, b) vlastita obitelj, c) prosječni dani, d) zdravlje i zdravstvena zaštita, e) društveni život, f) zadovoljstvo životom. Prva priča ilustrira posvećenost obrazovanju i zanimanju, druga posvećenost obitelji, treća i četvrta predstavljaju primjer produktivnog starenja, a peta i šesta tipične migracijske životne priče. Zatim slijede tri različite životne sudbine iz doma za stare i nemoćne, i posljednja je prema autorici tipična otočna životna priča. Cjelokupno ovo poglavlje autorica završava raspravom o rezultatima triangulacijskog pristupa. Autorica naglašava kako je »kombinacija rezultata istraživanja provedenih anketom i intervjuom, te prikupljenih podataka iz sekundarnih izvora potvrdila da, bez obzira na geografski smještaj, veličinu otoka, broj-

nost njegova stanovništva ili kvalitetu povezanosti s kopnom, stari otočani na sličan način procjenjuju prednosti i nedostatke otočnog života odnosno kvalitetu života u cjelini«, te da je »istraživanje potvrdilo da je starenje na otoku samo po sebi oblik produktivna ili angažirana starenja«.

Posebnim poglavljem »Programi i projekti za revitalizaciju otoka« autorica se osvrće na načine i resurse za revitalizaciju hrvatskih otoka na mikrorazini, te ulaganja države u održivi razvoj na makrorazini. Tu autorica vidi starije stanovništvo kao važne aktere tog razvoja i revitalizacije i daje neke konkretne primjere i mogućnosti.

U posljednjem poglavlju autorica kroz 17 točaka iznosi osnovne zaključke i sažima rezultate navedenog istraživanja. Tako ističe:

1. potrebu razvoja međunarodnih pokazatelja blagostanja i kvalitete života
2. potrebu ulaganja u planiranje i utvrđivanje prioriteta radi poboljšanja kvalitete života
3. važnost upotrebe uobičajenih instrumenta društvenih znanosti za mjerenje kvalitete života
4. nužnost uključivanja starije populacije u projekte koji osmišljavaju različite državne agencije
5. važnost motivacije starijih osoba
6. nužnost integracije starijih ljudi u različite društvene skupine i institucije utemeljenoj na generacijskoj suradnji i potpori
7. kako otočani misle da zbog dodatnih prihoda (bavljenje turizmom, ribolovom i sl.) žive bolje nego vršnjaci na kopnu
8. kako oba istraživanja potvrđuju da odgovornost u brizi i pružanje njege počiva na obitelji
9. kako su manje osamljeni mlađi stari koji još vode aktivan život. Aktivno uključivanje starih osoba poboljšava

društvenu integraciju, osjećaj zadovoljstva samim sobom i načinom života, te podiže razinu samopoštovanja

10. važnost dobre prometne veze za smanjenje osjećaja izoliranosti i straha od nepružanja pravodobne i odgovarajuće liječničke pomoći
11. kako istraživanja potvrđuju aktivni životni stil starih otočana koji ujedno pokazuju veliku spremnost na uključivanje u programe revitalizacije otoka
12. kako niti u mjerenim objektivnim niti u subjektivnim vrednovanjima nisu pronađene razlike između otočana koji nisu napustili otok i onih koji su u migraciji proveli desetke godina
13. kako se zdravstvenim reformama smanjila dostupnost specijalističke zdravstvene zaštite
14. kako se većina starih, i onih starijih od 75, sposobna brinuti za sebe na zadovoljavajući način
15. kako je zadovoljstvo životom povezano s drugim aspektima života na otocima: ekološke prednosti, materijalna sigurnost, višečlane obitelji, dobro zdravlje, skrb obitelji, ili sigurnost profesionalaca u instituciji
16. kako još uvijek nema usvojene strategije niti na mikro (lokalna zajednica), niti na makrorazini (Hrvatski sabor), niti dovoljnog broja kvalitetnih programa održivog razvoja otoka, a stari otočani niti u jednom dokumentu nisu prepoznati kao ravnopravni lokalni akteri
17. kako triangulacijski pristup daje zaočnu cjelinu kvalitete života starijeg stanovništva otoka, iz različitog kuta gledanja: objektivnog, subjektivnog i statističkog.

U cjelini, ova je knjiga vrlo korisna i poticajna svim znanstvenicima i stručnjacima na području kvalitete života i skrbi za starije osobe, ali i svim onima koje zanima suvremeno gledanje na starost i kvalitetu

životu starijih osoba u kontekstu hrvatske društvene zbilje. Ona daje jednu razvojnu perspektivu starenja »življenja, a ne životarenja«, razbijajući tradicionalni i medicinski pristup starenju kao razdoblju nužne ovisnosti i pada produktivnosti. Dodatni doprinos, već spomenut i na početku ovog prikaza, jest svakako i primjena triangulacijskog pristupa u istraživanju starijih osoba kojim ova knjiga daje poticaj za razvijanje i korištenje različitih izvora i metoda u istraživanjima tema vezanih u stariju životnu dob.

Ljiljana Muslić

doi: 10.3935/rsp.v16i2.851

SOCIAL POLICY AND INTERNATIONAL INTERVENTIONS IN SOUTH EAST EUROPE

Bob Deacon, Paul Stubbs (ur.)

Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2007., 250 str.

Utjecaj međunarodnih organizacija na razvoj i reforme socijalne i gospodarske politike u zemljama jugoistočne Europe i dalje je aktualan, a njegovo izučavanje česta tema unutar društvenih znanosti. Od kraha socijalizma 1989. godine, tijekom razdoblja tranzicije pa sve do danas, utjecaj organizacija poput Svjetske banke, MMF-a, Svjetske zdravstvene organizacije i Europske unije na spomenute reforme različit je, ali generalno vrlo značajan. Reforme sustava socijalne politike u 1990-ima uzrokovane tranzicijom, ali i globalnim pritiscima za

promjenama otvorile su prostor za intervencije i utjecaj međunarodnih financijskih organizacija, dok je trenutno vjerojatno »najvidljivija« Europska unija, čiji utjecaj teoretičari najčešće objašnjavaju koristeći koncept europeizacije.

Urednici knjige, Bob Deacon, profesor međunarodne socijalne politike na Sveučilištu u Sheffieldu i Paul Stubbs, znanstveni savjetnik na Ekonomskom institutu u Zagrebu, već su od ranije poznati po radovima o utjecaju globalizacije i globalnih aktera na socijalni razvoj zemalja jugoistočne Europe.¹

U uvodnom poglavlju, urednici objašnjavaju cilj knjige: razumjeti i opisati ulogu međunarodnih aktera u razvoju socijalnih politika u deset zemalja regije jugoistočne Europe. Ovo poglavlje daje pregled teorijsko-konceptualnog i analitičkog okvira izučavanja transnacionalizma, država i socijalnih politika. Kao teorijsku osnovu koriste povijesni institucionalizam, ali u širem smislu, uključujući i naglašavajući važnost međudjelovanja različitih aktera, struktura, institucija i diskursa. U tu svrhu, koriste se literaturom iz područja međunarodnih odnosa, transfera i difuzije politika te politikama razmjera, ujedno dajući kraći pregled i objašnjenje svakog od navedenih pristupa.

Autorski doprinos knjizi u drugom poglavlju dala je Noemi Lendvai, u kojem objašnjava proces europeizacije u zemljama regije. Autorica daje prikaz različitih teorijskih okvira i literature o europeizaciji, pri čemu razlikuje dva pristupa: institucionalni, koji objašnjava prijenos »europskog« na nacionalnu razinu prilagodbama institucija i javnih politika, te post-strukturalni, koji u središte stavlja samu EU, preispitujući karakteristike njezinih politika, institucija i procesa. Nadalje se raspravlja o europeizaciji socijalne politike, što uključuje

¹ Vidi na primjer: Deacon, B., Hulse, M. & Stubbs, P. (1997). *Global social policy: International organizations and the future of welfare*. London: Sage.